

MEĐUNARODNE I HRVATSKE NORME OD INTERESA ZA ARHIVE, KNJIŽNICE I MUZEJE

INTERNATIONAL AND CROATIAN STANDARDS PERTAINING TO ARCHIVES, LIBRARIES AND MUSEUMS

Jasenska Zajec

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, ISSN ured za Hrvatsku, Zagreb
e-mail: jzajec@nsk.hr

Sažetak

Definira se i opisuje svjetski sustav normizacije te prikazuje razvoj normizacijskih aktivnosti u Republici Hrvatskoj. Opisuju se zadaće i aktivnosti hrvatske ustanove za normiranje (Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo) i njezinih stručnih radnih tijela tj. tehničkih odbora za pojedina područja u okviru svjetske prakse izradbe, izdavanja, prihvaćanja i primjene norma. Na međunarodnoj razini norme pripremaju tehnički odbori u kojima su zastupljeni predstavnici zainteresiranih ustanova članica.

DZNM/TO 46, Bibliotekarstvo, dokumentacija i informacije brine za norme koje se odnose na: knjižnice, dokumentacijska i informacijska središta, sekundarne službe, arhive, informacijsku znanost i nakladništvo. Sukladno tome, redovito se prati rad srodnih tehničkih odbora međunarodnih i europskih organizacija za normizaciju. Prikazan je način izrade i/ili prihvaćanja međunarodnih norma koje su od interesa za stručnjake s područja arhivistike, bibliotekarstva i muzeologije.

Ključne riječi: normizacija, knjižnice; normizacija, arhivi; normizacija, muzeji

Summary

The international system of standardisation is defined and described. Development of standardisation activities in Croatia is presented. Tasks and activities of the Croatian standardisation body (State Office for Standardisation and Metrology) and its technical committees related to the preparation, approval and application of standards are described. International standards are prepared by technical committees consisting of representatives of member bodies.

The scope of TC 46, Information and documentation includes standardisation of practices relating to libraries, documentation and information centres, indexing and abstracting services, archives, information science and publishing. Thus the TC follows the work of the relevant international and European standardisation organisations. The preparation and approval of standards in the fields of archiving, librarianship and museology is described.

Keywords: standardisation, archives; standardisation, libraries; standardisation, museums

Uvod

Nezamisliv je dan bez norma. Zamislite da ne možete podići novac jer bankomat ne prihvaća vašu karticu, ili da ste kupili uređaj u koji ne pristaje niti jedna baterija, ili da ne možete pročitati elektroničku poštu koju ste, npr., dobili iz Finske. Normi se obično sjetimo tek kad njihov izostanak prouzroči teškoće. Kada u arhivistici, knjižničarstvu ili muzeologiji govorimo o normama, mislimo jednako na ICA-ine, IFLA-ine i CIDOC-ove norme, Univerzalnu decimalnu klasifikaciju, kao i na hrvatske i međunarodne norme. No, u ovom ćemo se radu ograničiti na norme koje priprema Tehnički odbor za bibliotekarstvo, dokumentaciju i informacije osnovan pri Državnom zavodu za normizaciju i mjeriteljstvo (DZNM).

Normizacija u svijetu

Normizacija je mehanizam koji omogućuje zainteresiranim stranama da konsenzusom, otvorenim i jasnim postupcima u okviru priznatih ustanova za normiranje (u Hrvatskoj je to DZNM) definiraju tehničke specifikacije koje se javnim objavljivanjem prihvaćaju kao norme.

Norma je isprava za opću i višekratnu upotrebu. Donosi se konsenzusom a odobrava je priznata ustanova. Ona sadrži pravila, upute ili obilježja djelatnosti i njihovih rezultata i jamči najviši stupanj uredenosti u određenim okolnostima.¹ Norme služe djelotvornijoj i sigurnijoj razmjeni podataka, učinkovitijoj proizvodnji ograničavanjem raznolikosti i osiguravanjem spojivosti raznih proizvoda, lakšoj trgovini i međunarodnoj razmjeni proizvoda, usluga i podataka pa su zbog toga izuzetno važne u globalnim integracijama na svim razinama (zaštita zdravlja i okoliša itd.).²

Da bi norme bile svima prihvatljive i prikladne za upotrebu, normizacija se temelji na načelima suradnje svih zainteresiranih, njihova dogovora (konsenzusa) koji je jamstvo kasnije primjene norma te javnosti i transparentnosti rada. Pri izradi norma naglasak je na njihovoj dragovoljnoj izradi i primjeni. Izrađuju se norme koje zahtijeva tržište i korisnici, pa se one izravno temelje na svakodnevnom iskustvu. Dragovoljne norme lakše je osuvremenjivati, što nije slučaj kod promjene ili stavljanja zakona izvan snage.

Svjetska mreža za norme (WSSN = World Standards Services Network) javna je mreža organizacija za normizaciju koja uključuje:

1. međunarodne organizacije: ISO (International Organization for Standardization = Međunarodna organizacija za normizaciju), IEC (International Electrotechnical Commission = Međunarodno elektrotehničko povjerenstvo) i ITU (International Telecommunication Union = Međunarodni telekomunikacijski savez) a njihov se djelokrug rada međusobno nadopunjuje,
2. regionalne normizacijske ustanove koje priznaju ISO, IEC i ITU, kao na primjer CEN (Comité Européen de Normalisation = Europski odbor za normizaciju),

¹ DZNM – Osnovni pojmovi i definicije – Normizacija. <http://www.dznm.hr/osnovnin.html>

² Zakon o normizaciji. // Narodne novine 158, 55(1996), 2336-2343.

CENELEC (Comité Européen de Normalisation Electrotechnique = Europski odbor za elektrotehničku normizaciju),

3. nacionalne članice ISO i IEC, kao na primjer DZNM,
4. međunarodne normizacijske ustanove poput IFLA, ICA, CIDOC, FID ili WHO (World Health Organization = Svjetska zdravstvena organizacija) i
5. srodne organizacije, kao na primjer WTO (World Trade Organization = Svjetska trgovinska organizacija).

Suradnja između međunarodnih i europskih normizacijskih ustanova regulirana je Bečkim sporazumom o tehničkoj suradnji između CEN-a i ISO-a iz 1991. i Dresdenskim sporazumom o suradnji između IEC-a i CENELEC-a koji je donijet 1991., a prerađen 1996. godine.

International Organization for Standardization (ISO) svjetski je savez nacionalnih ustanova za normiranje. Ta je nevladina organizacija osnovana 1947. godine. Danas ima 137 članica iz cijeloga svijeta, a do sada je izdala više od 12.500 norma.

Međunarodne norme obično pripremaju tehnički odbori ISO-a. Svaka ustanova članica zainteresirana za područje za koje je osnovan tehnički odbor ima pravo biti zastupljena u tom odboru. Međunarodne organizacije, vladine ili nevladine, povezane s ISO-om sudjeluju također u tome radu. Nacrti međunarodnih norma koje su prihvatili tehnički odbori razašilju se ustanovama članicama na glasovanje, a za prihvatanje je potrebno odobrenje najmanje 75% ustanova članica koje glasuju. Međunarodne se norme od vremena do vremena mijenjaju, odnosno podvrgavaju reviziji svakih pet godina.³

Normizacijske su organizacije na razini Europe CEN, CENELEC i ETSI (European Telecommunications Standards Institute = Europski institut za telekomunikacijske norme). Europska Unija stvara usklađene norme koje zamjenjuju tisuće različitih i ponekad oprečnih nacionalnih norma pa su tako glavna sastavnica i preduvjet jedinstvenoga tržišta i globalne razmjene informacija. Kad god je to moguće prihvaćaju se međunarodne norme ISO-a i IEC-a, a vlastite se razvijaju samo kada međunarodne ne postoje.

Normizacija u Hrvatskoj

Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo osnovan je 1992. godine. DZNM obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na normizaciju, ovlašćivanje, potvrđivanje, mjeriteljstvo i nadzor predmeta od plemenitih kovina. Njegove su zadaće: osigurati obavještanje stručne javnosti o rezultatima normizacijskog rada na međunarodnoj razini, međunarodne norme učiniti dostupnima svim zainteresiranim te omogućiti rad tehničkih odbora i kroz njih predstavljanje nacionalnog stajališta.

Rad na normizaciji temelji se na Zakonu o normizaciji,⁴ Pravilniku o izradbi, izdavanju i objavi hrvatskih normi⁵ i Pravilniku o osnivanju i radu tehničkih odbora.⁶

³ HRN ISO 4: 1999 Informacije i dokumentacija – Pravila za skraćivanje riječi u naslovu i naslova publikacije, 3. Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 1999.

⁴ Zakon o normizaciji. // Narodne novine 158, 55(1996), 2336-2343.

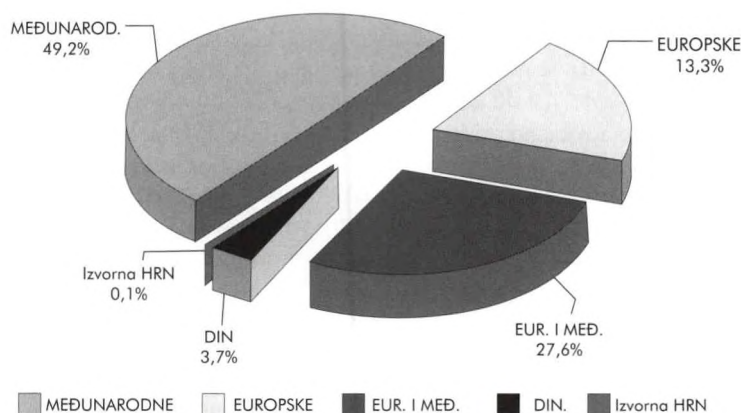
⁵ Pravilnik o izradbi, izdavanju i objavi hrvatskih normi. // Narodne novine 159, 74(1997), 2452-2454.

⁶ Pravilnik o osnivanju i radu tehničkih odbora. // Narodne novine 160, 86(1998), 1930-1932.

Norme pripremaju tehnički odbori koji se osnivaju kao stručna tijela ravnatelja DZNM-a, a osnovan je već 121.⁷ Globalni integracijski procesi odrazili su se na normizaciju tako da više nije racionalno lokalno izrađivati norme, već se stručnjaci udružuju prema područjima djelovanja na nadnacionalnoj razini. Stvaraju se usklađene međunarodne norme koje se kasnije prihvaćaju u pojedinim državama kao nacionalne.

DZNM je do sada izdao više od 1.700 norma⁸ uglavnom prihvaćanjem stranih norma (međunarodnih, europskih ili norma neke druge države), a samo 0,1 % predstavlja izvorne hrvatske norme. Brojčani odnosi prikazani su na Slici 1.⁹

Nove hrvatske norme

Slika 1. Normizacija u brojkama

DZNM zastupa Hrvatsku u međunarodnim normizacijskim ustanovama. Član je svih važnijih svjetskih organizacija poput ISO-a, IEC-a, OIML-a (International Organization of Legal Metrology = Međunarodna organizacija za zakonsko mjeriteljstvo), CAC-a (Povjerenstvo *Codex Alimentarius*) te pridruženi član europskih organizacija CEN, CENELEC, ETSI, EA (European co-operation for Accreditation = Europska suradnja za ovlaštivanje). Za puno članstvo u Europskoj uniji potrebno je udovoljiti 9 uvjeta, a jedan je od njih prihvaćanje 80% europskih norma.

Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo prati rad onih područja koja su od interesa za našu zemlju osnivanjem tehničkih odbora i osiguravanjem tehničke podrške za njihov rad, uspostavljanjem pravila za rad i konačno izdavanjem norma.¹⁰

Tehnički je odbor oblik povezivanja svih zainteresiranih za normizaciju određenoga područja s bilo kojeg aspekta (važno je osigurati ravnomjernu zastupljenost predstavnika

⁷ Zima, Snježana. Sudjelovanje u međunarodnoj i europskoj normizaciji. // Glasilo DZNM 8, 9-10(2000), 212.

⁸ <http://www.dznm.hr>

⁹ Isto.

¹⁰ Zima, Snježana. Tehnički odbori. // Glasilo DZNM 6, 9-10(1998), 165-168.

proizvođača, potrošača, korisnika, državne uprave, istraživačkih instituta, sveučilišta itd.) radi pripreme nacionalnih norma, postizanjem konsenzusa o zajedničkim rješenjima na temelju provjerenih znanstvenih i tehničkih podataka i iskustvenih spoznaja, u skladu s potrebama i stvarnim mogućnostima. Stječe se uvid u postojeće međunarodne i europske norme i postiže konsenzus o njihovu prihvaćanju u hrvatsku normizaciju u skladu s nacionalnim interesima i mogućnostima. Kroz nacionalne tehničke odbore ostvaruju se veze s odgovarajućim strukturama na međunarodnoj, europskoj i nacionalnim razinama i utvrđuje se nacionalno stajalište. Tehnički odbori djeluju na načelima konsenzusa i dragovoljnosti što je jamstvo kasnije široke primjene norma.

DZNM/TO 46, Bibliotekarstvo, dokumentacija i informacije

Tehnički odbor za bibliotekarstvo, dokumentaciju i informacije brine za norme koje se odnose na: knjižnice, dokumentacijska i informacijska središta, sekundarne službe, arhive, informacijsku znanost i nakladništvo. Sukladno tome, redovito se prati rad više ili manje srodnih tehničkih odbora međunarodnih i europskih organizacija za normizaciju. Za sada je rad Odbora usredotočen samo na norme iz ISO/TC 46, no predviđeno je i praćenje rada ISO/TC 171, *Snimanje dokumenata* te CEN/TC 304, *Tehnologija skupova znakova* i CEN/TC 311, *Inženjerstvo informacijskih sustava*.

DZNM/TO 46 osnovan je 1997. kada je dobio status promatrača u ISO/TC 46, upravo na 50. obljetnicu rada tog tehničkog odbora. ISO/TC 46 ima 30 članova i 38 promatrača. U sastavljanju Odbora poštovalo se načelo zastupljenosti stručnjaka iz što više relevantnih ustanova i stručnih društava. Članstvo se od osnutka Odbora mijenjalo, a sadašnji su članovi imenovani u prosincu 1999. godine. To su:

Ivan Bauer (član), ISIP, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Aleksandra Horvat (član), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Jozo Ivanović (član), Hrvatski državni arhiv

Nenad Prelog (član), Hrvatski leksikografski zavod

Dora Sečić (član), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Dubravka Stančin-Rošić (član), Hrvatsko knjižničarsko društvo

Tibor Toth (član), Hrvatsko informacijsko društvo

Mirna Willer (član), Hrvatski zavod za knjižničarstvo, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Jasenska Zajec (predsjednica), ISSN ured za Hrvatsku, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Zvonimir Beus (tajnik), Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo

ISO/TC 46 organiziran je u sedam pododbora (subcommittee = SC) i jednu radnu grupu (working group = WG). Na razini ISO-a svaki pojedini pododbor ili radna grupa imaju tajništvo u nekoj od zemalja članica. U Hrvatskoj je za svaki od tih pododbora zadužen jedan član našeg Odbora. Tablica 1 daje prikaz pododbora s brojem norma koje su tiskane u pojedinom pododboru.

Tablica 1. Pregled pododbora u ISO/TC 46 i tiskanih norma

Broj pododbora	Naziv pododbora	Broj tiskanih norma
SC2	Konverzija pisanih jezika	13
SC3	Informacijska i dokumentacijska terminologija	6
SC4	Upotreba računala u području informacija i dokumentacije	17
SC8	Statistika	4
SC9	Uobličavanje, identifikacija i opis dokumenata	29
SC10	Pohrana dokumenata	4
SC 11	Upravljanje arhivima	3
WG2	Kodiranje imena država i administrativnih jedinica	3
ISO/TC 46	UKUPNO	79

Ubroje li se i svi nacrti i novi projekti, ISO/TC 46 brine za ukupno 128 norma. Budući da se radi o aktivnom odboru, broj norma stalno se mijenja.

Ovo je današnja organizacija ISO/TC 46, no upravo će tijekom 2000. godine doći do velikih promjena. Naime, nakon 34 godine DIN (Deutscher Institut für Normung) prestao je obavljati usluge tajništva za ISO/TC 46 u svibnju 2000. godine. Zaključeno je da je potrebna temeljita revizija i restrukturiranje odbora. Ta je procedura, odnosno izjašnjavanje članova, trajalo do konca rujna 2000.

Za rad na normizaciji u DZNM/TO 46 okupljeni su i organizirani stručnjaci iz različitih područja sa specijaliziranim znanjima iz užih područja. Oni rade na pripremi prijedloga za prihvaćanje stranih norma, ujedinjavanju zbirke (tj. povlačenje norma koje su zastarjele ili prestale važiti iz nekog drugog razloga) a rade i na nazivlju iz područja rada DZNM/TO 46.

Izdavanje hrvatskih norma

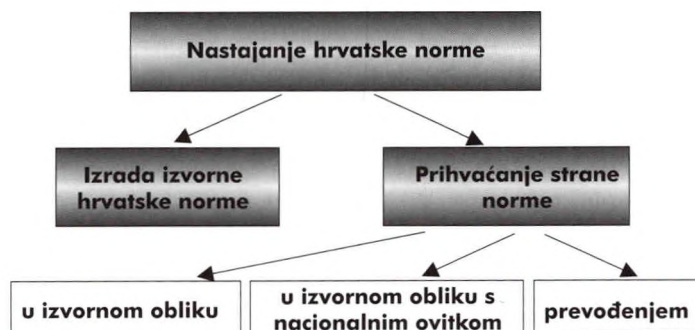
Kao što je već rečeno, norme nastaju izradom izvorne norme ili prihvaćanjem strane norme.¹¹ Najracionalniji način izdavanja hrvatskih norma prihvaćanje je postojećih međunarodnih i/ili europskih norma u kojima su sadržani provjereni znanstveni, tehnički i iskustveni podaci pa je to osnovna orijentacija i našeg Odbora. Na izradu izvornih hrvatskih norma Tehnički se odbor odlučuje samo kad ne postoji odgovarajuća strana norma.

Odmah nakon osnivanja DZNM/TO 46 pregledane su sve norme iz područja rada ISO/TC 46 i odabrane one koje se prihvaćaju kao hrvatske, njih ukupno 36. Sukladno Pravilniku o izradbi, izdavanju i objavi hrvatskih normi,¹² taj je prijedlog dan na raspravu objavljivanjem u Glasilu DZNM.¹³ Nakon 30 dana ravnatelj DZNM-a donosi odluku o prih-

¹¹ <http://www.dznm.hr>

¹² Pravilnik o izradbi, izdavanju i objavi hrvatskih normi. // Narodne novine 159, 74(1997), 2452-2454.

¹³ Glasilo DZNM 5, 11-12(1997), A99-A100.

Slika 2. Nastajanje hrvatske norme

vaćanju i one postaju hrvatske norme. Izdaju se na engleskom, s naslovnom stranicom na kojoj je hrvatski prijevod naslova norme, oznaka i naziv DZNM/TO-a koji ju je pripremio i broj Glasila DZNM u kojemu je objavljena.

S tog su popisa odabrane 23 norme za prevođenje prema točno određenom redoslijedu. Sve norme iz područja DZNM/TO 46 ponovno se pregledavaju radi osuvremenjivanja podataka i uključivanja novoizašlih norma, odnosno povlačenja onih koje su prestale vrijediti. Za sada se za prihvaćanje predlaže još dvadesetak norma na engleskom jeziku, a četiri se predlažu za povlačenje.

Usporedo s tim postupkom pregledane su i sve zatečene norme iz starog sustava normizacije za koje se utvrdilo da pripadaju u djelokrug DZNM/TO 46. Pronađena je ukupno 21 norma i sve su one povučene. Naime, člankom 53. Zakona o normizaciji¹⁴ preuzete su sve norme koje su se u Hrvatskoj primjenjivale do 8. listopada 1991. One su preimenovane u hrvatske norme s oznakom HRN. U trenutku preuzimanja bilo ih je za sva područja ukupno 11.437 (75% s obveznom primjenom). One uglavnom nisu bile usklađene s međunarodnim normama, ili taj podatak nije bio naveden.¹⁵

Prevođenje norma

Norme prevode stručnjaci koji moraju dobro poznavati određeno uže područje kao i oba jezika. Pri prevođenju moraju voditi brigu i o usklađivanju stručnog nazivlja. Prevedeni se tekst upućuje na lekturu koju za DZNM obavlja Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Lektorirani se tekst vraća prevoditelju koji unosi lektorske izmjene. Takav tekst onda preuzima član (ili više članova, tj. radna grupa) Odbora koji brine za normu te usklađuje tekst prijevoda s izvornikom. Potom se tekst dostavlja svim članovima kako bi se mogli pripremiti za raspravu. Nakon rasprave na Odboru utvrđuje se konačan tekst nacrt hrvatske norme, oblikuje se prema pravilima za uređivanje i oblikovanje norma i objavom u Glasilu DZNM daje na javnu raspravu kao nacrt hrvatske norme. Tekst je na raspravi 30 dana od objave. Nakon toga utvrđuje se konačan tekst i norma daje u tisak.

¹⁴ Zakon o normizaciji. // Narodne novine 158, 55(1996), 2336-2343.

¹⁵ Topić, Jakša. Hrvatska normizacija jučer, danas, sutra. // Glasilo DZNM 5, 9-10(1997), 226-230.

Iako je prevođenje sigurno najbolji način izrade norma, radi se o napornom, dugotrajnom i skupom procesu. Stoga se ponekad događa da se nakon obavljena velikog posla norma ne može primijeniti jer više ne odgovara izmijenjenim okolnostima pa se povlači iz upotrebe. Zbog toga se ne mogu prevoditi sve norme pa DZNM/TO 46 prevodi samo one koje spadaju u skupinu tzv. osnovnih norma (općenite norme koje sadrže osnovne jedinice, simbole i služe širokom krugu korisnika), kao npr. norme za skraćivanje riječi u naslovima, za navođenje bibliografskih bilješki, za kodove za označivanje naziva zemalja itd.

Do sada su u hrvatskom prijevodu izašle četiri norme:

- HRN ISO 4:1999, *Informacije i dokumentacija – Pravila za skraćivanje riječi u naslovu i naslova publikacije*,
- HRN ISO 690:1998, *Dokumentacija – Bibliografske bilješke. Sadržaj, oblik i struktura*, HRN ISO 832:1999, *Informacije i dokumentacija – Bibliografski opis i bibliografske bilješke – Pravila za skraćivanje bibliografskih izraza*,
- HRN ISO 2145:1999, *Dokumentacija – Obrojčivanje razdjela i podrazdjela u pisanim dokumentima*.

Od preostalih norma koje se izrađuju metodom prijevoda još su dvije u tisku:

- HRN ISO 2788, *Dokumentacija - Smjernice za izradu i razvoj jednojezičnih tezaurusa*,
- HRN ISO 6357, *Dokumentacija - Hrpteni naslovi knjiga i ostalih publikacija*.

Na Odboru je u tijeku rasprava o sljedećim normama:

- noHRN ISO 18, *Dokumentacija - Kazalo sadržaja u periodičkim publikacijama*,
- noHRN ISO 215, *Dokumentacija - Uobličavanje priloga u periodičkim i drugim serijskim publikacijama*,
- noHRN ISO 1086, *Informacije i dokumentacija – Naslovni listovi knjiga*,
- noHRN ISO 3166-1, *Kodovi za označavanje imena zemalja i njihovih regija. I dio. Kodovi zemalja*,
- noHRN ISO 3297, *Dokumentacija - Međunarodni standardni broj serijske publikacije (ISSN)*,
- noHRN ISO 7144, *Dokumentacija - Uobličavanje teza i sličnih dokumenata*,
- noHRN ISO 10324, *Informacije i dokumenacija – Navod o fondu – Sažeti opis*.

Lektorirane su sljedeće norme koje su u pripremnim fazama za raspravu na Odboru:

- noHRN ISO 2108, *Informacije i dokumentacija - Međunarodni standardni knjižni broj (ISBN)*,
- noHRN ISO 10957 *Informacije i dokumentacija - Međunarodni standardni broj muzikalija (ISMN)*,
- noHRN ISO 214, *Dokumentacija - Sažeci za publikacije i dokumentaciju*,
- noHRN ISO 5963, *Dokumentacija – Metode analize dokumenata, određivanja njihovih predmeta i odabira indeksnih naziva*,
- noHRN ISO 7220, *Informacije i dokumentacija - Uobličavanje kataloga normi*.

Planovi

DZNM/TO 46 će prema mogućnostima i dalje nastaviti s postupnim prevodenjem norma na hrvatski jezik.

Nastavit će se s praćenjem rada međunarodnih (ISO/TC 46 i ISO/TC 171) i europskih odbora (CEN/TC 304 i CEN/TC 311) i prema tome donijeti odluke o mogućem proširivanju područja djelovanja, te izravnom (aktivnom) uključivanju u njihov rad. Nastojimo raditi otvoreno i transparentno, a naš se rad može pratiti u publikacijama DZNM-a: Glasilo DZNM, Katalog hrvatskih norma, Program rada Državnog zavoda za normizaciju i mjeriteljstvo i dr.

Literatura

- Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo. <http://www.dznm.hr>
DZNM – Osnovni pojmovi i definicije – Normizacija. <http://www.dznm.hr/osnovnin.html>
HRN ISO 4: 1999 Informacije i dokumentacija – Pravila za skraćivanje riječi u naslovu i naslova publikacije, 3. Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 1999.
International Organization for Standardization. <http://www.iso.ch>
Pravilnik o izradbi, izdavanju i objavi hrvatskih normi. // Narodne novine 159, 74(1997), 2452-2454.
Pravilnik o osnivanju i radu tehničkih odbora. // Narodne novine 160, 86(1998), 1930-1932.
Topić, Jakša. Hrvatska normizacija jučer, danas, sutra. // Glasilo DZNM 5, 9-10(1997), 226-230.
World Standards Services Network. <http://www.wssn.net>
Zakon o normizaciji. // Narodne novine 158, 55(1996), 2336-2343.
Zima, Snježana. Tehnički odbori. Tehnička struktura dragovoljne normizacije. // Glasilo DZNM 6, 9-10(1998), 165-168.
Zima, Snježana. Sudjelovanje u međunarodnoj i europskoj normizaciji. // Glasilo DZNM 8, 9-10(2000), 210-214.